

використовується багатство мовних засобів, що підпорядковуються спільній меті – справити певне враження на читача. Емфаза є суттєвою складовою у створенні необхідного експресивно-емоційного настрою твору. Вона може виражатися засобами на всіх мовних рівнях, що мають свою специфіку передачі іншою мовою. Врахування при перекладі усіх особливостей англomовних художніх творів є складною задачею, оскільки означає застосування креативного підходу під час здійснення художнього перекладу.

Література

1. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). Москва: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. 224 с.

2. Коптілов В. В. Актуальні питання українського художнього перекладу. Київ: Вид-во Київського університету, 1971. 131 с.

3. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): учеб. пособие. Москва: Высшая школа, 1983. 303 с.

Харламова О.

– старший викладач кафедри іноземних мов Українського державного університету залізничного транспорту

Дзюба О.

– старший викладач кафедри іноземних мов Українського державного університету залізничного транспорту

УДК 81.255

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ

У статті коротко охарактеризовано розв'язки проблеми перекладу науково-технічних текстів науковцями-перекладачами немовних спеціальностей. Визначено роль контексту мовної одиниці, як основного фактору, що впливає на достовірність отриманих перекладів Розглянуто складові, що визначають контексти та обґрунтовано необхідність пошуку нових способів перекладу. Визначено доцільність використання сучасних динамічних систем нейронного машинного перекладу.

Ключові слова: переклад, практичний переклад, контекст, мовна одиниця, машинні способи перекладу.

Харламова Е.

– старший преподаватель кафедры иностранных языков Украинского государственного университета железнодорожного транспорта

Дзюба Е.

– старший преподаватель кафедры иностранных языков Украинского государственного университета железнодорожного транспорта

ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПЕРЕВОДА НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ

В статье коротко охарактеризованы решения проблемы перевода научно-технических текстов научными работниками-переводчиками неязыковых специальностей. Определена роль контекста языковой единицы, как основного фактора, который влияет на достоверность полученных переводов Рассмотрены составляющие, которые определяют контексты и обоснована необходимость поиска новых способов перевода. Определена

целесообразность использования современных динамических систем нейронного машинного перевода.

Ключевые слова: *перевод, практический перевод, контекст, языковая единица, машинные способы перевода.*

Kharlamova E.

– Senior Lecturer, Foreign Languages Department, Ukrainian State University of Railway Transport

Dziuba E.

– Senior Lecturer, Foreign Languages Department, Ukrainian State University of Railway Transport

PRACTICAL ASPECTS OF THE TRANSLATION OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL TEXTS

The article briefly outlines the solutions to the problem of translation of scientific and technical texts by scientific translators of non-linguistic specialties. The role of the context of the language unit as the main factor that influences the reliability of the received translations is determined. The components that determine the contexts and justify the need to find new ways of translation are considered. The expediency of using modern dynamic systems of neural machine translation is determined.

Key words: *translation, practical translation, context, language unit, machine translation methods.*

Постановка проблеми. З розвитком європейської та світової інтеграції України в науковому та виробничому товаристві постає питання повноцінного застосування англійської мови як для висвітлення власних досягнень, так і для порозуміння з іноземними колегами. Існуюча система навчання іноземним мовам, що здебільшого продовжує використовуватись в школах та вишах, на здатна задовольнити досить високі вимоги до письмового та усного викладання матеріалу. Використання послуг агентств з перекладу цю потребу може задовольнити лише частково, та й тільки щодо письмових публікацій. Питання з публічними виступами залишаються відкритими. В цій ситуації набуття навичок перекладача для науковця стає край актуальним.

Аналіз останніх досліджень. Переклад наукових текстів викликає, в першу чергу, певні термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. Причинами існування термінологічних труднощів перекладу, перш за все, є гіпотеза Казімежа Айдукевича [1], за якою судження, які ми ухвалюємо і які утворюють картину миру, не визначаються однозначно даними досвіду, але залежать від вибору понятійного апарата, за допомогою якого ми інтерпретуємо ці дані. Цю думку розвиває Іштван Кечкеш [7; 8], у якого зміст слова динамічний і складається із двох частин – постійної (відносно) і змінної. Постійна частина складається з найбільш повторюваних контекстів і активізується, коли інших контекстів немає. А змінна частина – завжди прив'язана до контексту. На думку Н. Хомського [4] і С. Пінкера [6], ми всі народжуємося з «вбудованою» граматиною. Тобто в нас уже на генному рівні «вшита» здатність вишиковувати слова в логічні речення. Але із цією точкою зору не все згодні й уважають, що мова

розбудовується паралельно з нашим мисленням (Л. С. Виготський [3]) і/або є наслідком соціального розвитку (Г. Сампсон і багато інших).

Але одна річ, з якою погоджується переважна кількість дослідників, це виняткова значущість поняття контексту мовної одиниці в теорії перекладу.

Метою пропонованої статті є оцінка ролі контексту при виборі тієї чи іншої відповідності мовної одиниці оригіналу, а також обґрунтування необхідності пошуку інших способів перекладу.

Ця мета конкретизується в таких **завданнях**: 1) охарактеризувати значення контексту мовної одиниці в практичному перекладі; 2) визначитись з перспективою застосування інших способів перекладу на прикладі машинного перекладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одне з основних умінь ученого-перекладача полягає у вільному володінні різними способами членування вихідного тексту.

Усі або майже всі наші помилки відбуваються тому, що ми намагаємось перекласти українське слово англійським словом, українську фразу англійською фразою, англійське речення українським.

Найпоширенішою помилкою є прагнення перекладати послівно, тобто одноманітно членувати вихідний текст або висловлення на окремі слова, знаходити їм відповідність мовою перекладу й у такий спосіб становити перекладений текст. Але не можна ізольовано перекладати слова й перекладати фразу за фразою, речення за реченням, тобто не можна робити того, що називається буквальним перекладом. Не можна тому, що буквальний переклад - не переклад; окремі слова, як правило, не мають змісту.

Суть цієї помилки полягає в підміні уявлення про характер перекладних знаків: замість мовних одиниць, які властиво й підлягають перекладу, перекладач механічно підставляє язикові одиниці, у той час як у різних мовах мовний склад тієї або іншої мовної одиниці може не збігатися. Точне визначення одиниць перекладу - одне з найважливіших умов точності перекладу взагалі.

Саме поняття «одиниця перекладу» певною мірою умовно, і вчені не співпадають у думці, щодо самого терміну, так і природи поняття. Найцікавіші розробки в цій області представлені в працях Л. С. Бархударова [2] і В. Н. Комісарова [5] і зводяться до наступного найбільш загального визначення: «Під одиницею перекладу ми маємо на увазі таку одиницю у вихідному тексті, якої може бути підшукана відповідність у тексті перекладу, але складові частини, якої окремо не мають відповідностей у тексті перекладу».

Основою одиниці перекладу може служити не тільки слово, але будь-яка язикова одиниця: від фонемі до понадфазової єдності. Головною умовою правильності визначення вихідної одиниці, що підлягає перекладу, є виявлення текстової функції тієї або іншої вихідної одиниці. Неадекватність послівного перекладу обумовлена саме неправильною оцінкою текстових функцій язикових одиниць: потрапляючи в ту або іншу мовну (письмову або усну) ситуацію, слово як одиниця мови виявляється зв'язаним системними відносинами з

іншими словами даного тексту/висловлення, тобто попадає в ситуативну залежність або ряд залежностей від умов тексту. Ці залежності носять системний характер і становлять ієрархію контекстів, від мінімального до максимального.

Вибір тієї або іншої відповідності при перекладі багато в чому визначається контекстом, у якому вжита та або інша мовна одиниця.

Переклад не припускає механічної підстановки відповідності замість перекладної одиниці оригіналу. Контексти визначають:

1) вибір тієї або іншої відповідності;

Практично контекст є мінімальна синтаксична конструкція, елементом якої є конкретне семантично реалізоване слово. Простіше кажучи, слово, значення якого потрібно визначити. Вимірюється «мінімальна синтаксична конструкція» наявністю в ній «вказівного мінімуму», тобто слова або слів, що допомагають визначити значення шуканого слова. Практика перекладу показує, що цей вказівний мінімум може бути відсутнім не тільки в розглянутому реченні або на даній сторінці, але й у всьому перекладеному тексті. У таких випадках говорять, що значення слова визначається нелінгвістичним контекстом або зупинкою.

Найбільш істотну роль контекст відіграє в дозволі багатозначності лінгвістичних одиниць. Не вважаючи випадків навмисної або випадкової (ненавмисної) двозначності, контекст служить тим засобом, який як би «знімає» у тієї або іншої багатозначної одиниці всі її значення, крім одного. Тим самим контекст надає тій або іншій одиниці мови однозначність і уможливорює вибір одного з декількох потенційно існуючих еквівалентів даної одиниці. Звичайно, роль контексту далеко не обмежується дозволом багатозначності слів і інших лінгвістичних одиниць; однак найважливіша його функція полягає саме в цьому.

2) відмова від відомих відповідностей;

Ресурси мови завжди орієнтовані на раніше відому реальність. Новим знанням завжди не вистачає мови. Мова відбиває раніше відому реальність, але вона готова змінюватися, як це вимагають соціально-культурні фактори. Поява нових слів і словосполучень - це реакція мови на зміни суспільно-політичного й економічного життя суспільства, обумовлені часом. Нові слова з'являються, щоб позначати нові явища в суспільстві, як наприклад вираження «витік мізків» (brain drain), яке є калькою з англійської мови. З іншого боку, - зміни, що відбуваються в самій мові з використанням «старих» слів і словосполучень говорять про внутрішні можливості самої мови. Лексичне значення слова кодує контексти, у яких воно було вжито. Актуальний контекст лише реалізує те, що закладене в самому слові. Факти вказують на те, що слова, що кодують колишні контексти вживання даного слова або вираження, відіграють таку ж важливу роль при визначенні актуального значення даного слова, як і актуальний контекст вживання.

Це дає підставу вважати, що знання зовнішнього світу з'являється у двох типах контексту:

- Актуальні, ситуативні, понадмовні контексти,
- «Старі», попередні, колишні контексти, закодовані в словах, і

лінгвістичних одиницях.

Динамізм контексту виражається в тому, що слова породжують, тобто, створюють актуальні контексти, і контексти породжують, створюють значення слів. Виходить, існує діалектичний зв'язок між двома сторонами контексту. Мова створює контекст, і вона, в свою чергу, створюється з контексту. Текст має здатність зберігати пам'ять про свої попередні контексти. Сучасні теорії прагматики звичайно ігнорують діалектичний зв'язок між двома сторонами контексту й сходяться в тому, що лексичне значення слова невизначене без контексту. Неограсівська теорія (Neo-Gricean Thoery) описує процес комунікації з погляду мовця, і теорія доречності (Relevance Theory) з погляду слухачого. Виходить, щоб описати цілий процес комунікації, нам потрібна модель, яка:

- усвідомлює діалектичний зв'язок між двома сторонами контексту;
- показує, як у процесі комунікації змінюється домінування тієї або іншої сторони контексту;
- описує процес комунікації з погляду обох учасників, що й говорить, і слухає.

3) необхідність пошуку інших способів перекладу.

Тут хотілося б зупинити увагу на GNMT – системі нейронного машинного перекладу (NMT) від компанії Google, яка використовує нейромережу (ANN) для підвищення точності й швидкості перекладу, і зокрема для створення кращих, більш природніх варіантів перекладу тексту в Google Translate (рисунок 1).

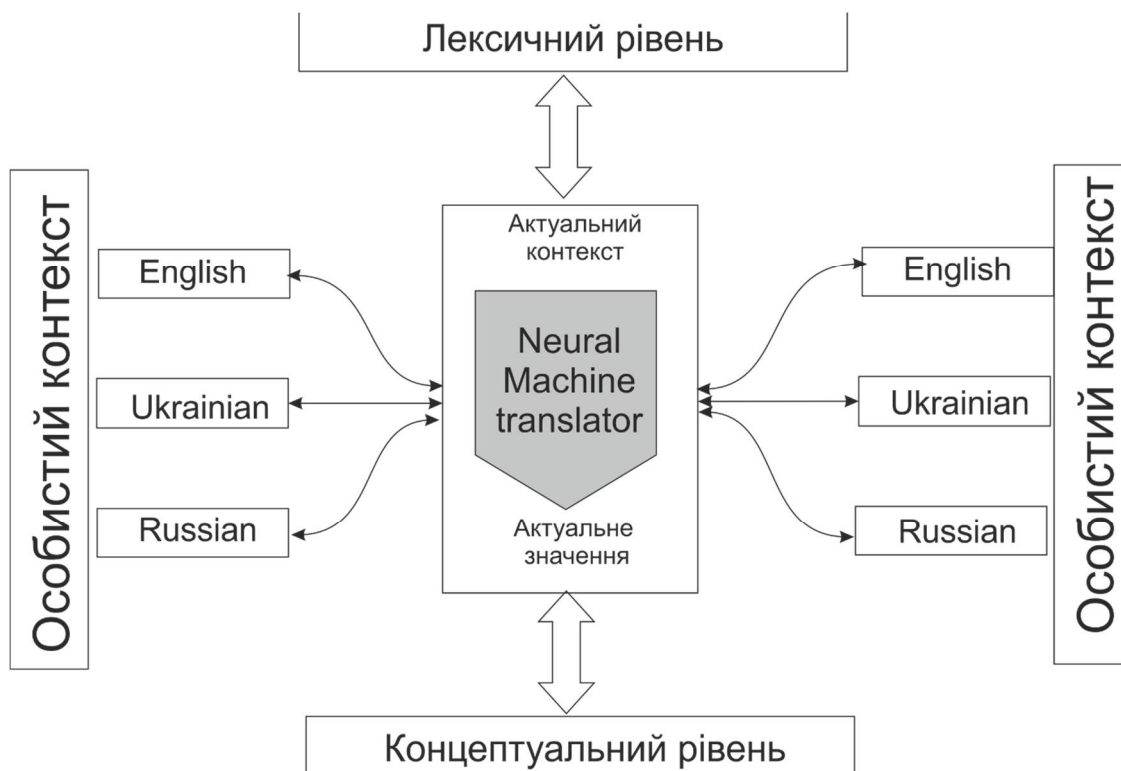

Рисунок 1. – Динамічна модель значення в нейронній мережі машинного перекладача.

У випадку GNMT мова йде про так званий метод перекладу на основі прикладів (EBMT), тобто ANN, що лежить в основі методу, навчається на мільйонах прикладів перекладу, причому у відмінності від інших систем цей метод дозволяє виконувати так званий zero-shot перевод, тобто перекладати з однієї мови на іншу, не маючи явні приклади для цієї пари конкретних мов у процесі навчання (у навчальній вибірці).

Динамічна модель значення демонструє, як різні сторони контексту й перспективи мовця й слухачого зв'язуються й змагаються в процесі комунікації. Особистий контекст мовця, який закодований у лексичних одиницях і оформлений у висловленні, вимовляється в актуальному ситуаційному контексті. Результат цього процесу - висловлення, що має актуальне комунікативне значення. Причому GNMT розроблений у першу чергу для поліпшення перекладу фраз і речень, тому що саме при контекстному перекладі не можна використовувати дослівний варіант перекладу й окреме речення перекладається зовсім по іншому. Крім того, вертаючись до zero-shot translation, Google намагаються при цьому виділити деяку загальну складову, дійсну відразу для декількох мов (як при пошуку залежностей, так і при побудові зв'язків для речень і фраз).

GNMT використовує більшу ANN глибокого навчання (DNN), яка, навчається на мільйонах прикладів, повинна поліпшувати якість перекладу, застосовуючи контекстне абстрактне наближення для найбільш доречного варіанта перекладу. Тобто вибирає кращий, у змісті найбільш відповідного граматиці людської мови, результат, при цьому враховуючи спільності побудови зв'язків, фраз і речень для декількох мов.

Здійснене дослідження дозволяє зробити наступні **ВИСНОВКИ**:

1. Кожне слово й навіть кожне речення, як в оригіналі, так і в перекладі співвідносяться з величезною масою інших елементів тексту, і, тому, навіть кажучи про переклад окремо взятого слова, завжди доводиться враховувати роль оточення, контексту, який у відомих випадках може зажадати пошуків нового варіанта.

2. Ресурси мови завжди орієнтовані на раніше відому реальність. Новим знанням завжди не вистачає мови. Мова відбиває раніше відому реальність, але вона готова змінюватися, як це вимагають соціально-культурні фактори.

3. Необхідність пошуку інших способів перекладу дає підставу використовувати динамічні системи нейронного машинного перекладу, що поліпшить якість перекладу, застосовуючи контекстне абстрактне наближення для найбільш доречного варіанту перекладу.

Перспективи подальших дослідів ми вбачаємо у подальшому розвитку системи навчання іноземним мовам, зосереджену на індивідуальних властивостях кожного учня, його індивідуальну траєкторію навчання, що буде враховувати досвід засвоєних контекстів.

Література

1. Айдукевич К. Картина мира и понятийный аппарат. *Философия науки*. Вып. 2. Москва, 1996. 231 с.
2. Бархударов Л. С. Язык и перевод. *Вопросы общей и частной теории перевода*. Москва: Международные отношения, 1975. 175 с.
3. Выготский Л. С. Мышление и речь (idem, idem). Москва; Ленинград: Соцэкгиз, 1934. 85 с.
4. Гурьянова Н. В. Понятие языка, знания языка и овладения этим знанием в концепции языка и мышления Н. Хомского. *Учён. зап. Ульянов. гос. ун-та. (Серия: Образование)*. Ульяновск, 1999. Вып. 2. С. 182–191.
5. Комисаров В. Н. Теория перевода. Москва: Высшая школа, 1990. 265 с.
6. Пинкер. С. Слова и правила: составные части языка. *Words and Rules: The Ingredients of Language*, 1999. 305 p.
7. Kecskes I. 2006. On My Mind: Thoughts about Salience, Context, and Figurative Language from a Second Language Perspective. *Second Language Research*. Vol. 22. No. 2: P. 219-237.
8. Kecskes I. and Laurence Horn (eds.). *Explorations in Pragmatics: Linguistic, Cognitive and Intercultural Aspects*. Berlin/New York: Mouton, 2007. 60 p.